

Dejavniki pogostosti branja in šolska uspešnost med šolajočo se mladino v Sloveniji

Reading Frequency Factors and School Performance of Slovenian Students

Maja Krajnc

Izvleček

Branje je ena izmed najpomembnejših prostočasnih aktivnosti mladih, saj pozitivno prispeva k številnim želenim izidom mladostnikov. Zato je pomembno preučiti, kateri dejavniki prispevajo k neenakostim v pogostosti branja med šolajočimi se mladimi v Sloveniji. V pričujoči raziskavi so avtorji preučili, ali spol, kulturni kapital družine, socioekonomski status družine (SES) in izobrazba staršev vplivajo na pogostost branja mladostnikov ter ali pogostost branja učinkuje na njihovo šolsko uspešnost. Analizirali so reprezentativni nacionalni vzorec mladih v Sloveniji, starih med 14 do 29 let, iz leta 2018. V analizo so zajeli šolajočo se mladino (N = 733), od tega je bilo 48 % deklet, povprečna starost je znašala 20,31 leta. Ugotovili so, da dekleta statistično značilno pogosteje berejo kot fantje, da so pogostejši bralci mladi z višjim kulturnim kapitalom družine in z bolj izobraženimi starši. SES družine se ni izkazal za dejavnik pogostosti branja. Potrjena je bila tudi hipoteza, da večja pogostost branja med šolajočo se mladino pozitivno učinkuje na šolsko uspešnost mladostnikov.

Ključne besede:

branje, šolska uspešnost, spol, SES, kulturni kapital

UDK 028.5:373

Keywords:

reading, school performance, gender, SES, cultural capital

Abstract

Reading is one of the most important leisure activities of young people in terms of its positive contribution to the many outcomes they desire. Therefore, it is important to determine which factors contribute to the differences in reading frequency among young students in Slovenia. The authors of this research examined the influence of gender, family's cultural capital, family's socio-economic status (SES) and parents' education on reading frequency in young people and of reading frequency on their school performance. They analysed a representative sample of young people in Slovenia from 2018, aged 14-29 years. The analysis included young students (N = 733), 48 % of whom were girls, with the average age of 20.31 years. The results have shown statistically significant differences in gender, with the girls reading more often than the boys, as well as in family's cultural capital and parents' education, where young readers with higher family's cultural capital and more educated parents are more frequent. Family's SES was not proven as a reading frequency factor. The hypothesis that higher reading frequency among young students positively influences their school performance was also proven.

Raziskave kažejo, da je pogostejše branje povezano z boljšimi učnimi izidi oz. višjo šolsko uspešnostjo v raznolikih starostnih skupinah pa tudi z boljšo samopodobo in večjo ustvarjalnostjo, boljšim telesnim in duševnim zdravjem, dobrim počutjem, nižjim doživljanjem stresa in nižjo umrljivostjo.

1 UVOD

Branje je ena izmed najpomembnejših pristočasnih aktivnosti mladih, saj pozitivno prispeva k številnim želenim izidom mladostnikom. Med drugim, denimo, raziskave kažejo, da je pogostejše branje povezano z boljšimi učnimi izidi oz. višjo šolsko uspešnostjo (Puklek Levpušček, Podlessek in Šterman Ivančič, 2012; Kalb in Ours, 2014; Owusu Acheaw, 2014), v raznolikih starostnih skupinah pa tudi z boljšo samopodobo in večjo ustvarjalnostjo, boljšim telesnim in duševnim zdravjem, dobrim počutjem, nižjim doživljanjem stresa in nižjo umrljivostjo (Jacobs et al., 2008; Rizzolo et al., 2009; Billington, 2015; Watson, 2016). Glede na pomembnost branja za mladostnikove razvojne izide je pomembno preučiti, kateri dejavniki prispevajo k neenakostim v pogostosti branja med šolajočimi se mladimi v Sloveniji. Pretekle raziskave v Sloveniji in tujini so, denimo, pokazale, da je branje v prostem času pogostejše med dekleti oz. ženskami (Puklek Levpušček, Podlessek in Šterman Ivančič, 2012; Plevnik, 2011), med tistimi, katerih družine imajo višji socioekonomski status (SES) (Chiu in McBride-Chang, 2006; Hemmereichs, Agirdag in Kavadias, 2016; Puklek Levpušček, Podlessek in Šterman Ivančič, 2012; Plevnik, 2011), vključno z višjo izobrazbo staršev (Deszcz Tryhubczak in Huysmans, 2018; Knaflič, 2002; Kovač et al., 2020) in višjim kulturnim kapitalom (Deszcz Tryhubczak in Huysmans, 2018; Kalb in Ours, 2014; Sullivan in Brown, 2015; Wollscheid, 2013; Wollscheid, 2014; Kovač et al., 2020). Namen pričujočega prispevka je preučiti, ali so nekateri dejavniki branja, ki so se v dosednji literaturi izkazali kot statistično značilno povezani z bralnimi navadami oz. pogostostjo branja, statistično značilni tudi med šolajočimi se mladimi v Sloveniji. Ob tem bomo preučili tudi, ali je pogostost branja povezana z višjo šolsko uspešnostjo, in na podlagi rezultatov naše raziskave podali nekatere predloge za šolsko prakso.

2 BRANJE

Branje je pomembna pristočasna aktivnost, tudi ker pomembno prispeva k pismenosti oz. bralnim dosežkom (Anderson, Wilson in Fielding, 1988; PIRLS, 2006; PISA, 2009). Pismenost je skupek spretnosti, ki posamezniku omogočajo

iskanje, izbiro in rabo informacij za potrebe vlog, ki jih opravlja v vsakdanjem življenju, in ki vplivajo na pridobivanje izobrazbe, možnosti zaposlovanja in uspešnost na delovnem mestu, izbor aktivnosti prostega časa in splošno razgledanost (Knaflič, 2002). Bralna pismenost je sposobnost razumevanja in uporabe pisnega besedila za doseganje določenih namenov (Puklek Levpušček, Podlessek in Šterman Ivančič, 2012). V Sloveniji, Evropi in širše je bralna pismenost prepoznana kot temeljna zmožnost in človeška vrednota, ki prispeva k napredku, razvoju, svobodi, ozaveščenju, enakosti in demokraciji. Posamezniku omogoča nadaljnje in vseživljenjsko izobraževanje, konkurenčnost na trgu dela ter umestitev v ožje in širše družbeno okolje (Nolimal, 2011, str. 7). Glede na pomen pismenosti za posameznika in družbo in glede na to, da so bralne navade ključna aktivnost, ki spodbuja pismenost, je pomembno preučiti kakšni so dejavniki bralnih navad oz. pogostosti branja med mladimi v Sloveniji.

2.1 BRALNE NAVADE

V zadnjih letih v javnosti prevladuje vtis, da se je bralna pismenost pri otrocih zmanjšala in da je to povezano z vedno večjim številom elektronskih medijev, ki so postali nenadomestljivi del življenja otrok, mladostnikov in odraslih. Različne pomisleke o vplivu informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) na branje so raziskovalci izražali že v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja ob pojavu televizije, pomisleki pa so se stopnjevali s porastom novih medijev, razvojem digitalnih naprav in vse večjo prevlado vizualne kulture. Dostop in številčnost novih medijev sta torej začela zmanjševati obseg časa, ki ga otroci in mladostniki porabijo za druge dejavnosti, tudi za branje (Subrahmanyam, Greenfield, Kraut in Gross, 2001; Rosén in Gustafsson, 2014; po Deszcz Tryhubczak in Huysmans, 2018).

Učinke pojava in uporabe novih medijev na količino oz. obseg pristočasnega branja v urah je preučevala raziskava na Nizozemskem, ki je zajela podatke 40-letnega obdobja (med 1955 in 1995) in je pokazala, da se je čas branja prepolnil, pri čemer so pri tem upoštevali pogostost branja knjig, revij in časopisov (Knulst in Kraaykamp, 1997).

Avtorji ugotavljajo nekatere negativne bralne trende: med slovensko populacijo se je, denimo med letoma 2014 in 2019, zmanjšal delež »intenzivnih« bralcev, to je tistih, ki letno preberejo več kot 20 knjig.

V Sloveniji se od leta 1974 izvaja raziskava *Knjiga in bralci*. Avtorji ugotavljajo nekatere negativne bralne trende: med slovensko populacijo se je, denimo med letoma 2014 in 2019, zmanjšal delež »intenzivnih« bralcev, to je tistih, ki letno preberejo več kot 20 knjig, z 9 % na 6 %, pa tudi tistih, ki letno preberejo več kot 10 knjig (z 18 % na 14 %). Zmanjšal se je tudi delež tistih, ki berejo vsak dan (z 8 % na 5 %), za 3 % pa se je zmanjšalo tudi število obiskovalcev knjižnic in število družin, v katerih doma pogosto berejo otrokom (Kovač et al., 2020). Hkrati pa raziskava ugotavlja, da se je nekoliko povečal delež »bralcev« (posameznikov, ki so v zadnjih 12 mesecih (pre)brali vsaj eno knjigo) z 51 % leta 2014 na 58 % leta 2019, po drugi strani pa v zadnjih 40-ih letih konsistentno med 40 in 50 % prebivalstva Slovenije letno ni prebralo niti ene knjige (Rupar et al., 2019, str. 11–16). Povzamemo lahko, da v Sloveniji delež nebralcev v zadnjih štiridesetih letih ostaja približno enak, medtem ko delež intenzivnih bralcev upada, kar v splošnem kaže na, podobno kot na Nizozemskem, upad pogostosti branja v Sloveniji.

Hitrejše in površno branje na internetu ne dosega učinkov globokega linearnega (tradicionalnega) branja in hkrati tudi manjša bralčevo zmožnost empatije s pripovednimi osebami.

Bralne navade so preučevali tudi avtorji raziskave, opravljene med 429 študenti pedagoških poklicev Univerze v Ljubljani, ki so bili anketirani v študijskih letih 2017/18 in 2018/19. Kar 90 % anketiranih študentov je odgovorilo, da prosti čas preživljajo ob računalniku in/ali mobilnem telefonu (17,4 ure tedensko), branje pa je kot prostočasno dejavnost izbralo dobrih 44 % vprašanih (8,1 ure tedensko). Za nebralce se je opredelilo 16 % študentov (Kovač et al., 2020).

Raziskava, opravljena v Veliki Britaniji, je pokazala, da ko otroci odraščajo, branje tekmuje z mnogimi zaslonskimi dejavnostmi. Na primer, manj kot ena tretjina otrok, mlajših od 12 let, poroča, da uporabljajo pametni telefon ali druge ročne naprave za internetno povezavo 5–7 dni v tednu. Ta delež se poveča na 62 % otrok, starih od 12 do 14 let, in nato na 80 % otrok, starih od 15 do 17 let (Kids & Family Reading Report, 2015). Rezultati mednarodne raziskave PISA o bralni, matematični in naravoslovni pismenosti, ki se izvaja pod okriljem Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) na 15-letnikih v 43-ih državah OECD, pa kažejo, da je tudi e-branje

povezano s pozitivnimi izidi. V povprečju so namreč anketirani dijaki, ki so pogosteje brali elektronsko pošto, bili pogosteje udeleženi v spletnih klepetalnicah, brali novice po spletu, uporabljali spletne slovarje in enciklopedije, se udeleževali skupinskih diskusij na spletu in tam pogosteje iskali informacije, bolj kompetentni bralci (dosegali so višje rezultate pri bralni pismenosti) kot vrstniki, ki so v tovrstnih aktivnostih redko aktivni ali sploh niso aktivni (Puklek Levpušček, Podlesek in Šterman Ivančič, 2012).

Raziskovalci so kritični do čezmerne uporabe elektronskih medijev tudi z zornega kota drugih negativnih vidikov in posledic uporabe elektronskih medijev, ne samo glede njihovega vpliva na zmanjšanje časa, ki ga mladi namenijo branju. Nicholas Carr v svoji študiji (Shallows, 2007; po Doupona Horvat, 2011) na podlagi slikanja delovanja nevronskih povezav pri uporabi interneta opozarja, da pretirana uporaba povzroča veliko zmanjšanje obsega bralčeve pozornosti, medtem ko hitrejše in površno branje na internetu ne dosega učinkov globokega linearnega (tradicionalnega) branja in hkrati tudi manjša bralčevo zmožnost empatije s pripovednimi osebami.

Povzamemo lahko, da so bralne navade v zadnjih desetletjih sočasno s pojavom elektronskih medijev spreminjajo predvsem v smislu časa, ki ga mladi porabijo za branje. Pri tem mnoge zgoraj navedene raziskave branje definirajo v smislu »tradicionalnega« branja knjig, revij, časopisov, manj pogosto pa se preučuje branje v okviru elektronskih medijev, četudi so postali del našega vsakdana in iz njih ljudje pogosto prejmemo največ informacij za vsakodnevno spremljanje dogodkov in družbenih pojavov. Poleg sprememb v pogostosti branja v zadnjih desetletjih pa raziskave kažejo tudi, da obstajajo nekateri ključni dejavniki razlik v pogostosti branja med otroki in mladostniki, ki jih obravnavamo v naslednjem razdelku.

2.2 DEJAVNIKI BRANJA

2.2.1 Spol

Raziskave, opravljene v Sloveniji in tujini, kažejo, da dekleta berejo pogosteje in dosegaajo boljše bralne dosežke. Raziskava PISA je poka-

zala, da so imela dekleta statistično pomembno boljše povprečne bralne rezultate kot fantje v vseh analiziranih državah, razen v Romuniji in Peruju. Tudi v Sloveniji so v isti raziskavi dijakinje v povprečju dosegale boljše bralne dosežke kot dijaki. Razlike med spoloma so se izrisale tudi na področju bralnih navad. V Sloveniji (podobno kot velja za povprečje v državah OECD) za zabavo bere večji delež dijakinj (75 %) kot dijakov (46 %), ob tem pa dekleta v branju tudi uživajo v večji meri kot fantje (razlika je 25 odstotnih točk) (Puklek Levpušček, Podlesek in Šterman Ivančič, 2012). Študija Eurydice o razlikah med spoloma iz leta 2010 je ugotavljala zvezo med spolom in učno uspešnostjo: slovenski fantje so na splošno bralno šibkejši od deklet, posledično je učni uspeh učencev, zaradi bralne šibkosti, v pomembno večjem deležu ogrožen kot učni uspeh učenk. Tako velike razlike med spoloma kot v Sloveniji so le še v treh drugih evropskih državah (Lesar et al., 2005; po Plevnik, 2011).

Razlik med spoloma v bralnem razumevanju ni mogoče pripisati samo biološkemu vplivu, temveč tudi temu, da mnoge družbe više vrednotijo pomen pismenosti pri deklicah kot pri fantih (Chiu in McBride-Chang, 2006), prav tako je branje (zlasti leposlovja) pogosto pojmovano kot znak »ženskosti«. Eden poglavitnih razlogov za nižje dosežke v branju pri fantih je tudi njihovo pomanjkanje zanimanja za branje in pisanje ter večje podleganje vrstniškemu pritisku po izkazovanju »moškosti«. Vendar pa tudi rezultati raziskave PISA 2009 kažejo, da se fantje radi angažirajo pri branju specifičnih bralnih gradiv, prav tako pa veliko berejo tudi na spletu (Puklek Levpušček, Podlesek in Šterman Ivančič, 2012).

2.2.2 Kulturni kapital staršev

Pretekle raziskave kažejo tudi na pozitivne učinke bralnih navad staršev (eden izmed kazalnikov kulturnega kapitala družine) na bralne navade in dosežke otrok. Večnacionalna študija PIRLS iz leta 2011 kaže boljše bralne rezultate pri otrocih, ki imajo doma ugodnejšo bralno klimo, merjeno po stopnji pogostosti branja knjig med starši (Deszcz Tryhubczak in Huysmans, 2018). Študija o avstralskih otrocih (LSAC) je ugotovila, da ima pogostost branja

otrokom v mladih letih (praviloma s strani staršev) neposreden vzročno-posledični učinek na izobraževalne dosežke otrok, neodvisno od njihovega družinskega statusa in okolja. Vsakodnevno branje otrokom pri 4-ih do 5-ih letih je statistično značilno pozitivno vplivalo na njihove bralne in kognitivne sposobnosti (tj. jezik in pismenost, računanje) kasneje v življenju (Kalb in Ours, 2014). Do podobnih sklepov o pozitivnem vplivu branja otrokom in bralnih navad staršev na razvoj otrok so prišle tudi druge študije v tujini (Sullivan in Brown, 2015; Wollscheid, 2014; Wollscheid, 2013). To se je izkazalo tudi v Sloveniji, kjer je raziskava med 846 odraslimi pokazala, da starši tisto, kar sami radi počnejo (npr. berejo), prenesejo na svoje otroke (Knaflič, 2002). Raziskava TIMSS pa je pokazala, da je v Sloveniji pozitivna povezanost med številom knjig doma (ki je prav tako kazalnik kulturnega kapitala družine) in rezultatom otrok na preizkusu znanja TIMSS (Vehovar idr. 2009; po Kovač et al., 2020), o podobnih rezultatih v povezavi z domačo knjižnico in branjem knjig doma pa poročajo tudi tuji avtorji (Kovač et al., 2020; Chiu in McBride-Chang, 2006; Puklek Levpušček, Podlesek in Šterman Ivančič, 2012).

2.2.3 Socioekonomski status družine (SES)

Raziskave so pokazale tudi povezavo med SES družine in bralnimi dosežki otrok. Že omenjena raziskava PISA je npr. pokazala, da sta družinski SES in družinski SES sošolcev pozitivno povezana z bralnimi dosežki mladostnika. Tudi na ravni držav so učenci v socioekonomsko bogatejših državah dosegli višje rezultate branja kot tisti v revnejših državah (Chiu in McBride-Chang, 2006). Podobno kaže raziskava med 43.870 učenci v desetih zahodnoevropskih državah, ki razkriva, da imajo učenci z nižjim SES tudi nižjo bralno pismenost in slabše bralne navade kot učenci v družinah z višjim SES (Hemmerechts, Agirdag in Kavadias, 2016), ter mednarodna raziskava bralne pismenosti med učenci 40-ih držav (tudi Slovenije) PIRLS 2006, ki je ugotovila, da je bralna pismenost otrok naraščala s finančnim položajem družine (Doupona Horvat in Krevh, 2007; po Puklek Levpušček, Podlesek

in Šterman Ivančič, 2012). Statistično značilna povezanost med SES učencev in bralnimi dosežki je bila v vseh sodelujočih državah ugotovljena tudi v raziskavi PISA 2009 (OECD, 2010b; po prav tam), v kateri SES družine v Sloveniji pojasnjuje 14 % razlik med dijaki v bralnih dosežkih (Pedagoški inštitut, 2010; po prav tam). Tudi Zavod RS za šolstvo je v svojih analizah povezanosti med SES učencev in dosežki na nacionalnem preverjanju znanja pri slovenščini ugotovil visoko stopnjo povezanosti med dosežki učencev in povprečno bruto plačo v slovenskih regijah (Plevnik, 2011).

2.2.4 Izobrazba staršev

Raziskava PIRLS iz leta 2011 je pokazala, da igra pri bralnih dosežkih otrok pomembno vlogo tudi izobrazba staršev. Raziskava je pokazala, da imajo v vseh 40-ih analiziranih državah otroci z vsaj enim visoko izobraženim roditeljem višjo bralno sposobnost kot otroci iz nizko izobraženih družin (Deszcz Tryhubczak in Huysmans, 2018). Ista raziskava iz leta 2006 je pokazala, da so učenci v Sloveniji v letu 2006 (s 522-imi točkami) presegli mednarodno povprečje v bralnih dosežkih v primerjavi z letom 2001, ko so bili ravno na mednarodnem povprečju (s 502-ema točkama). Hkrati se je v isti raziskavi ugotovilo, da so navedene razlike v napredku v bralnih dosežkih med učenci zelo velike; otroci izobraženih staršev so med letoma napredovali v povprečju za 19 točk več kot otroci staršev, ki imajo končano le osnovno šolo (Doupona Horvat in Rosén, 2008; po Puklek Levpušček, Podlessek in Šterman Ivančič, 2012). Pomen izobrazbe kaže tudi raziskava med 846 odraslimi v Sloveniji, ki je pokazala, da je izobrazba staršev tretji najmočnejših dejavnik, ki je povezan z ravno pismenosti pri odraslih. Ugotovili so tudi, da izobrazba odraslih anketiranih respondentov in dejavniki, povezani z njihovo izobrazbo (življenjski pogoji, kultura preživljanja prostega časa itd.), igrajo pomembno vlogo pri razvijanju pismenosti njihovih otrok (Knaflič, 2002). Raziskava med študenti Univerze v Ljubljani je podobno pokazala, da so tistim študentom, ki imajo bolj izobražene matere (terciarna izobrazba), starši v obdobju otroštva anketiranih študentov statistično značilno pogostejše brali v družinskem krogu (slabih 53 %) kot študentom, ki imajo matere z nižjimi

stopnjami izobrazbe (sekundarna stopnja 39,6 % oz. OŠ ali nižje 20 %) (Kovač et al., 2020).

2.3 BRANJE IN UČNA USPEŠNOST

Preučevanje dejavnikov, ki vplivajo na pogostost branja in bralne navade, je pomembno ne samo zaradi njihovega vpliva na bralne dosežke (Anderson, Wilson in Fielding, 1988; PIRLS, 2006; PISA, 2009), ampak tudi zato ker bralne navade vplivajo na učno uspešnost in druge vidike in pozitivnega izide mladostnika. Že omenjena raziskava PISA med 15-letniki je ugotovila t. i. krožno zvezo med bralnimi aktivnostmi in dosežki: boljši bralci berejo več, ker so bolj motivirani za branje, kar posledično vodi v boljše bralne kompetence (razumevanje prebranega, besedišče idr.). V raziskavi PISA je bralni dosežek slovenskih dijakov, ki ne berejo za zabavo, 446 točk, medtem ko je bralni dosežek dijakov, ki berejo za zabavo, 509 točk (Puklek Levpušček, Podlessek in Šterman Ivančič, 2012). Študija o avstralskih otrocih (LSAC) je podobno pokazala, da so otroci, ki jim starši pogostejše berejo pri otrokovi starosti med 4 in 5 let, na preizkusih nacionalnega ocenjevalnega programa (NAPLAN) dosegli višje bralne dosežke v starosti od 8 do 9 let (Kalb in Ours, 2014). Študija, izvedena med 1000 študenti, pa je potrdila, da obstaja pozitivna povezava med bralnimi navadami in šolsko uspešnostjo anketiranih študentov (Owusu Acheaw, 2014).

Novejše raziskave se osredotočajo tudi na vpliv računalniških bralnih vsebin na bralne in učne dosežke. V raziskavi, opravljeni med 27.000 francoskimi najstniki, v povprečju starimi 14,5 leta, so npr. preučevali pogostost prostočasne igranja videoiger v primerjavi s prostočasnimi bralnimi dejavnostmi in učinkom obeh na učne dosežke. Rezultati so pokazali, da med pogostostjo igranja videoiger in kognitivnimi/šolskimi dosežki ni bilo povezave ali pa so bile zelo majhne, pogostost bralnih aktivnosti pa je imela statistično značilno povezavo s kognicijo in šolskimi testi znanja (Lieurya et al., 2014).

Tudi avtorji raziskave šolskih dosežkov dijakov v Slovenji (Flere et al., 2009) na podlagi rezultatov analiz sklenejo, da je se je »branje potrdilo kot dejavnost, ki krepi splošne analitične sposobnosti, ki predstavlja intelektualno podlago za uspešno šolsko vključevanje in

Boljše bralne navade imajo otroci v družinah z višjim SES, otroci, ki imajo više izobražene starše, in otroci z višjim kulturnim kapitalom (imajo doma več knjig, starši sami več berejo in pogosteje berejo svojim otrokom).

šolsko uspešnost. Je skoraj edino, ki ga v času šolanja lahko spodbujamo, čeprav sem sodijo tudi druge kulturne dejavnosti, vključno s tistimi, ki jih organizira šola sama.» (str. 96)

Avtorji preteklih raziskav torej ugotavljajo, da imajo dekleta boljše bralne navade oz. da berejo več in ob branju v večji meri uživajo. Boljše bralne navade imajo otroci v družinah z višjim SES, otroci, ki imajo više izobražene starše, in otroci z višjim kulturnim kapitalom (imajo doma več knjig, starši sami več berejo in pogosteje berejo svojim otrokom). Ob tem pa so boljše bralne navade pozitivno povezane z dosežki na testih in boljšim učnim uspehom mladostnikov.

3 NAMEN RAZISKAVE

Na podlagi izsledkov raziskav je bil naš namen preučiti učinek nekaterih preučenih potencialnih dejavnikov na pogostost branja med šolajočimi se mladimi v Sloveniji ter analizirati povezavo pogostosti branja z učno uspešnostjo. Predvidevali smo, da tudi v Sloveniji dekleta berejo pogosteje kot fantje (H1). Prav tako smo pričakovali, da pogosteje berejo mladi iz družin z višjim kulturnim kapitalom (H2), višjim SES staršev (H3) in bolj izobraženimi starši (H4). Na koncu smo še predpostavili, da imajo šolajoči se mladi, ki pogosteje berejo, višji učni uspeh (H5).

4 METODA

4.1 VZOREC

Ciljno populacijo slovenske raziskave Mladina 2018 (Naterer et al., 2018) so predstavljali vsi državljani Republike Slovenije, stari od 14 do 29 let. V raziskavi Mladina 2018 je bil izbran vzorec 1000 anketirancev, ki ga avtorji raziskave smatrajo za reprezentativnega za Slovenijo (Naterer et al., 2018). V vzorec smo zajeli samo šolajočo se mladino (N = 733), od tega je bilo 48 % deklet, povprečna starost je znašala 20,31 leta.

4.2 MERSKI INSTRUMENT

Pogostost branja smo merili z vprašanjem: »Navedene so nekatere dejavnosti, s katerimi se mladostniki ukvarjajo v prostem času. Ocenite jih na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni nikoli, 5 pa zelo pogosto (vsak dan ali skoraj vsak dan).« Kako pogosto se v povprečju

ukvarjate z naslednjimi dejavnostmi?«, in sicer »Branje knjig« in »Branje časopisov/revij«. Obe trditvi smo združili v eno spremenljivko (Cronbachov alfa je znašal 0,61).

Kulturni kapital staršev smo merili z vprašanjem o številu knjig v gospodinjstvu. Koliko knjig imate v stanovanju/hiši, kjer ste odraščali? 1 – 0; 2 – do 10; 3 – 10–20; 4 – 21–30; 5 – 31–50; 6 – 51–100; 7 – več kot 100.

Socioekonomski status družine smo merili z vprašanjem: »Kateri od naslednjih opisov najbolje opiše finančni položaj v vašem gospodinjstvu?« (1 – Nimamo dovolj financ za osnovne položnice (elektrika, ogrevanje ...) in hrano; 5 – Lahko si privoščimo kar koli za visok življenjski standard)

Izobrazbo matere in izobrazbo očeta smo merili z vprašanjem: »Katera je najvišja stopnja izobrazbe, ki jo je zaključila vaša mama/vaš oče? (1 – brez formalne izobrazbe/nedokončana osnovna šola; 8 – doktorat. Obe spremenljivki smo združili v sumacijsko spremenljivko (Cronbachov alfa je znašal 0,71).

Šolsko uspešnost smo merili z vprašanjem o povprečni oceni mladostnikov. Vprašanje se je glasilo: »Kakšna je bila vaša povprečna ocena v zadnjem šolskem letu?« (1 = pretežno 1–2/5–6; 2 = pretežno 2–3/7–8; 3 = pretežno 3–4/8–9; 4 = pretežno 4–5/9–10)

4.3 NAČRT ANALIZE

Najprej prikazujemo rezultate opisne statistike pogostosti branja med šolajočimi se mladimi v Sloveniji v dveh preučenih oblikah branja. Nato prikazujemo rezultate korelacijske analize med štirimi preučenimi dejavniki branja in pogostostjo branja. Poleg korelacij prikazujemo tudi pogostost branja glede na tercile, kjer smo za prikaz rezultatov na vseh spremenljivkah anketirance uvrstili v tercile od najmanjših vrednosti do najvišjih vrednosti na posamezni spremenljivki. Nazadnje prikazujemo rezultate odnosa med pogostostjo branja in šolsko uspešnostjo.

5 REZULTATI

5.1 OPISNA STATISTIKA

Grafikon 1 prikazuje rezultate opisne statistike pogostosti branja med šolajočimi se mladimi

v Sloveniji v dveh preučenih oblikah branja. Vidimo, da (skoraj) vsak dan bere knjige skoraj 11 % mladih, časopise in revije pa slabih 7 % mladih. Vsaj tedensko ali pogosteje bere knjige slaba četrtnina anketiranih mladih, časopise/revije pa petina mladih. Ugotavljamo, da petina (20,1 %) mladih nikoli ne bere knjig, četrtnina (25,2 %) pa nikoli ne bere časopisov/revij. Skupaj več kot polovica mladih (54,6 %) enkrat mesečno ali redkeje bere knjige, časopise pa 57,3 % mladih, kar pomeni, da je med šolajočimi se mladimi več kot polovica nebralcev, intenzivnih bralcev pa med petino in četrtno mladih.

5.2 DEJAVNIKI POGOSTOSTI BRANJA

Analiza dejavnikov branja je pokazala, da so s pogostejšim branjem povezani spol ($r = 0,18$; $p < 0,001$), kar pomeni, da skladno s H1 dekleta v povprečju berejo pogosteje kot fantje. Za primerjavo, v skupini (tercilu) najpogostejših bralcev je 45,4 % deklet in 30,1 % fantov. Prav tako smo ugotovili, da mladi iz družine z višjim kulturnim kapitalom družine (merjenim prek števila knjig v družini) berejo pogosteje ($r = 0,22$; $p < 0,001$), skladno s H2. Za primerjavo, v skupini družin z največjim številom knjig je 47,8 % pogostih bralcev, v skupini družin z najmanjšim številom knjig pa je zgolj 26,9 %

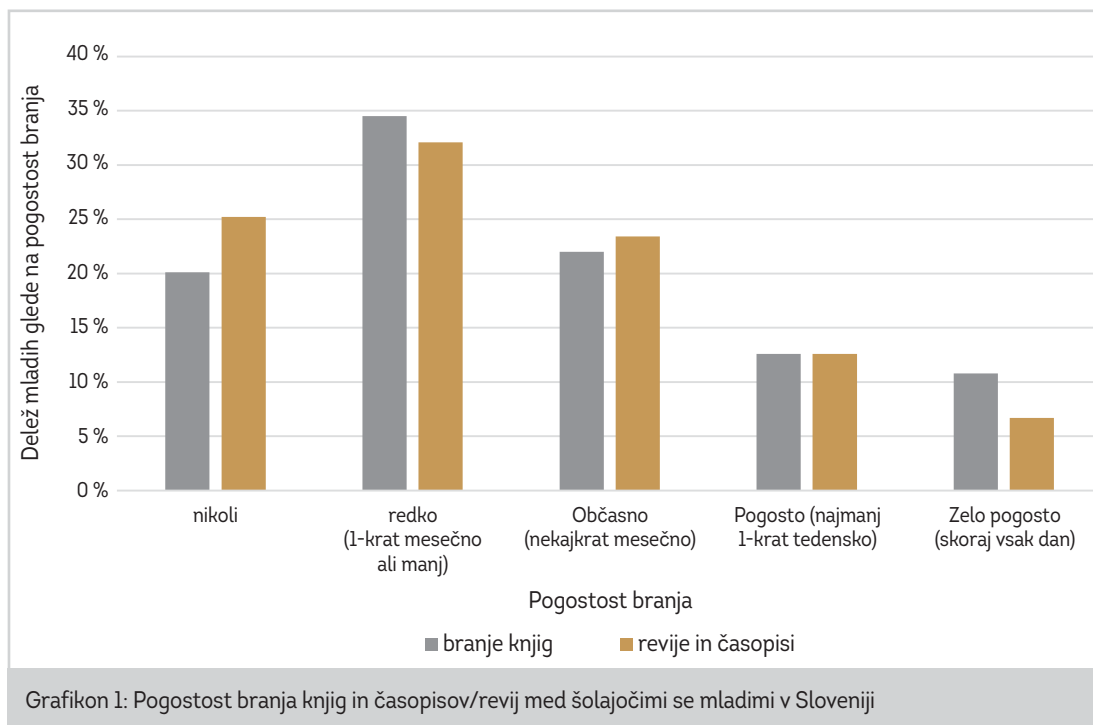
pogostih bralcev. SES družine se ni izkazal za povezan s pogostostjo branja ($p > 0,05$), kar ovzrže H3. Skladno s H4 smo ugotovili, da mladi z bolj izobraženimi starši berejo pogosteje ($r = 0,16$; $p < 0,001$), saj je v skupini mladih z najbolj izobraženimi starši 48 % pogostih bralcev, v skupini mladih z najmanj izobraženimi pa le 31,6 % pogostih bralcev.

5.3 ODNOS MED POGOSTOSTJO BRANJA IN ŠOLSKO USPEŠNOSTJO

Naša analiza je še pokazala, da imajo v Sloveniji pogostejši mladi bralci statistično značilno višjo šolsko uspešnost kot manj pogosti bralci ($r = 0,17$; $p < 0,001$), kar potrjuje H5. Za primerjavo, v skupini mladih z najvišjo povprečno oceno je 48 % pogostih bralcev, v skupini z najnižjo oceno pa je samo 26,8 % pogostih bralcev.

6 RAZPRAVA IN SKLEP

V pričujočem prispevku smo na podlagi analize podatkov raziskave Mladina 2018 pokazali, da imajo (tudi) v Sloveniji dekleta razvite boljše bralne navade kot fantje, saj berejo pogosteje. Obenem so pogostejši bralci mladi z višjim kulturnim kapitalom družine in z bolj izobraženimi starši. SES družine se ni izkazal za dejavnik pogostosti branja. Potrdili pa smo

Vzgojno-izobraževalne institucije lahko odigrajo pomembno vlogo pri blaženju negativnih učinkov socialno in izobraževalno deprivilegiranega družinskega okolja na bralne navade otrok.

tudi hipotezo, da večja pogostost branja med šolajočo se mladino pozitivno učinkuje na šolsko uspešnost mladostnikov.

Glede na pomen branja za učno uspešnost mladih, ki je pogosto povezana s kasnejšo uspešnostjo v življenju, je pomembno, da se tega zavedajo vsi, ki delajo z otroki in mladostniki na različnih starostnih in izobraževalnih stopnjah. Analizirani dejavniki v naši raziskavi se sicer nanašajo na družinsko okolje, kar pa ne pomeni, da zaposleni v šolstvu in odločevalci na državnem nivoju ne morejo prispevati k oblikovanju dobrih bralnih navad. Četudi se slednje v veliki meri oblikujejo doma, nanje gotovo vplivajo tudi šola, strategije in programi spodbujanja bralnih navad na državni ravni. Glede na to, da praviloma otroci od svojega prvega leta naprej tako rekoč polovico dneva preživijo v vzgojno-izobraževalnih institucijah, lahko le-te namreč odigrajo pomembno vlogo pri blaženju negativnih učinkov socialno in izobraževalno deprivilegiranega družinskega okolja na bralne navade otrok. Pomembno je, da v praksi vzgojitelji in učitelji to še vnaprej upoštevajo in poskušajo načrtno in vsakodnevno vključevati bralne aktivnosti v aktivnosti otrok v izobraževalni in obšolski proces, upoštevaje primanjkljaje otrok in mladostnikov, ki jih spremljajo iz družinskega okolja.

Ugotovitve o pozitivnih učinkih branja otrokom v njihovih zgodnjih letih na njihov kasnejši razvoj lahko kažejo tudi na velik pomen vsakodnevne branje vzgojiteljic otrokom v vrtcih. Branje vzgojiteljice lahko otroku omogoči dnevno izkušnjo branja in zanimanja za branje (npr. vzgojiteljica pravljično prebere na zanimiv način, tudi z uporabo pisanih slik) in s tem navduši otroke za kasnejše branje, ko bodo znali brati, tudi če te izkušnje nimajo s strani staršev, ali pa je takšna izkušnja v družinskem okolju redka. Bralne navade pri otrocih se v vrtcih lahko razvijajo tudi z vzpostavitvijo bralnih kotičkov s slikanicami in knjigami, primernimi starosti otrokom, in se jih tako vzpodbudi, da si, denimo v okviru igre, tudi sami kdaj izberejo gledanje slikanic, s tem pa otroci, ki te izkušnje nimajo doma, to »prevzamejo« od otrok, ki to izkušnjo imajo. Gledanje slikanic in čez nekaj časa branje knjig lahko tako začnejo otroci razumeti tudi kot eden od zanimivih in zabavnih načinov preživljanja prostega časa. Navedeno ne more

(v celoti) nadomestiti sodelovanja staršev pri razvoju bralnih navad otrok, lahko pa vrtec in šola tako nudita pozitivne izkušnje tudi otrokom, ki tega niso deležni v svoji družini. Starše lahko vzgojiteljice že od vrtčevskih otrok naprej na roditeljskih sestankih motivirajo za vsakodnevno branje otrokom, npr. da jih ozaveščajo o pomenu branja otrokom za njihov kasnejši razvoj, tudi s predstavitvijo najzanimivejših rezultatov raziskav.

V osnovni šoli se branje knjig s strani učiteljic začne zmanjševati in se umika učenju branja otrok. Glede na ugotovitve raziskav je treba učiteljice vzpodbujati, da poskušajo vzporedno z učenjem branja razvijati tudi bralne navade učencev, zavedajoč se različnih dejavnikov, ki vplivajo na to. Zavedanje, da je fante za branje teže motivirati kot dekleta, lahko pomaga pri postavitvi strategije razvijanja bralnih navad tudi pri fantih, npr. z uvajanjem njim zanimive literature. Pomembno je, da fantje in dekleta dobijo pozitivne izkušnje pri branju obveznih gradiv v okviru pouka, pri čemer bi se lahko dalo otrokom tudi v okviru rednega kurikula (torej tudi zunaj bralne značke) na razpolago več različnih knjig z različnimi, otrokom zanimivimi tematikami, med katerimi bi, denimo, lahko izbrali tiste, katerih vsebina se jim zdi najbolj zanimiva. S pozitivno izkušnjo branja knjig v okviru rednega kurikula se lahko otroke vzpodbudi tudi k branju knjig v njihovem prostem času. Mnogi učitelji se trudijo vzpodbujati branje z nagrajevanjem v okviru bralne značke, mnoge osnovne šole pa tudi same izvajajo različne projekte oz. sodelujejo v projektih na državni in evropski ravni, katerih namen je vzpodbujanje branja v vseh razredih osnovne šole. Pri postavljanju bralnih nalog je potreben razmislek, kakšne naloge in bralne vsebine bi za branje bolj motivirale dekleta in fante (slednje npr. tako v okviru »tradicionalnega« branja knjig kot npr. tudi iskanje informacij po spletu ali iskanje informacij in branje (tradicionalno in e-branje) njim zanimivih tematik – npr. športne vsebine, vsebine o znanih medijskih osebnostih, zvezdnikih, branje o informacijsko-komunikacijski tehnologiji ipd.).

Potreben je tudi razmislek o vplivu inovativnih pristopov oblik izvajanja pouka na bralno pismenost. Eden izmed primerov bi lahko bili

Med otroki in mladostniki je vse bolj razširjeno stališče, da jim ni več treba brati knjig oz. učbenikov in da jim ni treba delati izpisov, saj jih praviloma prejmejo od učiteljev.

izročki, ki jih otroci, dijaki in celo študenti danes pričakujejo od učiteljev, slednji pa jim to v veliki meri tudi omogočijo. Zaradi današnjega vse večjega poudarka uporabe projektorja in pouka, podprtega z izročki (celo na fakultetah so, denimo, profesorji s strani nadrejenih kot tudi študentov ocenjeni bolje, če izvajajo predavanja s pomočjo uporabe izročkov), ne preseneča, da je med otroki in mladostniki vse bolj razširjeno stališče, da jim ni več treba brati knjig oz. učbenikov in da jim ni treba delati izpisov, saj jih praviloma prejmejo od učiteljev, ki jih nato samo dopolnijo z zapiski pri pouku. Mnogokrat učitelji, tudi fakultetni predavatelji, povedo, da za nižjo pozitivno oceno zadostuje že, če otrok, dijak oz. študent predela snov iz izročkov, za višjo oceno pa je treba predelati snov v učbeniku ali prebrati in predelati knjige. S tem se verjetno demotivira otroke in mladostnike za branje oz. se jim vsaj omogoči, da se branju v veliki meri izognejo. To velja predvsem za fante, ki tudi sicer berejo redkeje in so branju manj naklonjeni, v večji meri pa tudi nižje vrednotijo pomen visokega učnega uspeha, ki je tudi sicer v primerjavi z dekleti v povprečju nižji. Tudi raziskave (Kovač et al., 2020) npr. kažejo, da že večina študentov družboslovja in humanistike študira za mnoge predmete le po zapiskih, bistveno manj pa iz

temeljnih besedil, npr. knjig in člankov.

Kljub različnim naporom vzgojiteljev, učiteljev, šol in odločevalcev raziskave praviloma kažejo, da ima vsaka naslednja generacija otrok in mladostnikov slabše bralne navade kot prejšnja, temu pa v veliki meri sledi tudi nižja bralna pismenost. Gotovo je del »krivde« mogoče pripisati vse pogostejši uporabi sodobnih elektronskih medijev, ki so postali del našega vsakdana in imajo negativni vpliv na bralne navade otrok. Iskanje knjig in informacij v knjižnici je v sodobni družbi nadomestilo brskanje po internetu, kjer za iskanje konkretne informacije ni treba pregledati in prelistati knjig, ampak se z iskalnikom prek iskanja ključnih besed in brez branja obsežnejših besedil hitreje pride do potrebne informacije, četudi je v množici informacij postalo vse težje ločevati kakovostne informacije od nekakovostnih. In četudi uporaba elektronskih medijev negativno vpliva na bralne navade otrok in mladostnikov, so elektronski mediji postali del našega vsakdana in nepogrešljiv element otrokovega in mladostnikovega življenja. Pomembno je, da se tega zavedajo vzgojitelji, učitelji, odločevalci in starši ter poskušajo navedeno izkoristiti v pozitivni smeri, tudi pri načrtovanju strategij spodbujanja pozitivnih bralnih navad otrok in mladostnikov. ●

Viri

- Anderson, R. C., Wilson, P. T., Fielding, L. G. (1988). Growth in Reading and How Children Spend Their Time outside of School. *Reading Research Quarterly*, 23 (3), 285–303.
- Billington, J. (2015). *Reading Between the Lines: the Benefits of Reading for Pleasure*. Literature and Society at the University of Liverpool.
- Chiu, M., McBride-Chang, C. (2006). Gender, Context, and Reading: A Comparison of Students in 43 Countries. *Scientific studies of reading*, 10 (4), 331–362.
- Deszcz Tryhubczak, J., Huysmans, F. (2018). Reading and digital media: European perspectives Justyna. V: M. Barzillai, J. Thomson, S. Schroeder, P. van den Broek, (ur.), *Learning to Read in a Digital World* (str. 1–30). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Doupona Horvat, M. (2011). Šola naj dobro bralno pismenost omogoči vsem in jo zahteva od vsakega otroka. V: F. Nolim (ur.), *Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi* (str. 146–155). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Flere, S., Klanjšek, R., Musil, B., Tavčar Krajnc, M., Kirbiš, A. (2009). Kdo je uspešen v slovenski šoli?: poročilo o rezultatih raziskave v okviru projekta Perspektive evalvacije in razvoja sistema vzgoje in izobraževanja. Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta. Pridobljeno 21. 1. 2021 s spletne strani: <https://www.pei.si/ISBN/978-961-270-030-0/mobile/index.html#p=1>.
- Hemmerechts, K., Agirdag, O., Kavadias, D. (2016). The relationship between parental literacy involvement, socio-economic status and reading literacy. *Educational Review*. Pridobljeno 21. 1. 2021 s spletne strani: <http://dx.doi.org/10.1080/00131911.2016.1164667>.
- Jacobs, J. M., Hammerman Rozenberg, R., Cohen, A., Stessman, J. (2008). Reading Daily Predicts

- Reduced Mortality Among Men From a Cohort of Community-Dwelling 70-Year-Olds. *The Journals of Gerontology*, 63 (2), 73–80.
- Kalb, G., Ours, J. (2014). Reading to young children: A head-start in life? *Economics of Education Review*, 40, 1–24.
- Kids & Family Reading Report (2015). Pridobljeno 21. 1. 2021 s spletne strani: <https://www.scholastic.co.uk/readingreport>.
- Knaflič, L. (2002). Kako družinska pismenost vpliva na pismenost otrok. *Psihološka obzorja*, 11 (2), 37–52.
- Knulst, W., Kraaykamp, G. (1997). The decline of reading. Leisure reading trends in the Netherlands (1955–1995). *Sociologia Neerlandica*, 33 (2), 130–150.
- Kovač, M., Kovač Šebart, M., Vidmar, T., Mažgon, J. (2020). Bralne navade v Sloveniji in bralne navade študentov pedagoških programov: je kovačeva kobila bosa? *Sodobna pedagogika*, 71 (2), 40–57.
- Lieurya, A., Loranth, S., Trosseillec, B., Champaultc, F., Vourc'h, R. (2014). Video games vs. reading and school/ cognitive performances: a study on 27000 middle school teenagers. *Educational Psychology: An International Journal of Experimental Educational Psychology*. Pridobljeno 21. 1. 2021 s spletne strani: <http://dx.doi.org/10.1080/01443410.2014.923556>.
- Naterer, A., Lavrič, M., Klanjšek, R., Flere, S., Rutar, T., Lahe, D., Kuhar, M., Hlebec, V., Cupar, T., Kobše, Ž. (2019). Slovenska mladina 2018/2019. Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung. Pridobljeno 17. 12. 2021 s spletne strani: https://www.fes-croatia.org/fileadmin/user_upload/FES_JS_SLOVENI-EN_slovenisch_WEB.pdf.
- Nolimal, F. (ur.) (2011). Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Owusu Acheaw, M. (2014) Reading Habits Among Students and its Effect on Academic Performance: A Study of Students of Koforidua Polytechnic. *Library Philosophy and Practice*. Pridobljeno 21. 1. 2021 s spletne strani: https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1130/?utm_source=digitalcommons.unl.edu%2Flibphilprac%2F1130&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages.
- PIRLS (2006). Students' Reading Attitudes, Self-Concept, and Out-of-School Activities. Pridobljeno 21. 1. 2021 s spletne strani: http://timss.bc.edu/PDF/P06_IR_Ch4.pdf.
- PISA (2009). Pridobljeno 21. 1. 2021 s spletne strani: <http://www.oecd.org/pisa/>.
- Plevnik, T. (2011). O učiteljih za opismenjevanje in razvijanje bralne pismenosti. V: F. Nolimal (ur.), Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi (str. 41–48). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Puklek Levpušček, M., Podlessek, A., Šterman Ivančič, K. (2012). Dejavniki bralne pismenosti v raziskavi PISA 2009. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Rizzolo, D., Pinto Zipp, G., Stiskal, D., Simpkins, S. (2009). Stress Management Strategies For Students: The Immediate Effects Of Yoga, Humor, And Reading On Stress. *Journal of College Teaching & Learning*, 6 (8), 79–88.
- Rupar, P., Blatnik, A., Kovač, M., Rugel, S. (2019). Knjiga in bralci VI. Bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2019. Ljubljana: UMco.
- Sullivan, A., Brown, M. (2015). Reading for pleasure and progress in vocabulary and mathematics. *British Educational Research Journal*, 41 (6), 971–991.
- Watson, E. (2015). The importance of leisure reading to health sciences students: results of a survey. *Health Information & Libraries Journal*, 33, 33–48.
- Wollscheid, S. (2013). Parents' Cultural Resources, Gender and Young People's Reading Habits – Findings from a Secondary Analysis with Time-Survey Data in Two-parent Families. *International Journal about Parents in Education*, 7 (1), 69–83.
- Wollscheid, S. (2014). The impact of the leisure reading behaviours of both parents on children's reading behaviour: Investigating differences between sons and daughters. *Poetics*, 45, 36–54.

MAJA KRAJNC, univ. dipl. pedagoginja, zaposlena na Srednji elektro-računalniški šoli Maribor
 Naslov: Smetanova ulica 6, 2000 Maribor
 E-naslov: maja.krajnc@sers.si